

СУЧАСНИЙ ВИМІР ФЕНОМЕНУ «СОЦІАЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ»

А. В. Шевченко

Херсонський державний університет, kalanchak27@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор І. С. Попович

Постановка проблеми. У період прогресування світової пандемії COVID-19, суспільство залишається дезорганізованим, хоча й пристосовується до змін сучасних реалій. Зазвичай, у людей немає впевненості у «завтрашньому дні». Однак, вони завжди чогось очікують, на щось сподіваються, намагаючись впорядкувати найближче оточення і світ навколо себе. Саме зараз потрібно звернути увагу на психічний стан людей та їх очікування, настрої та погляди.

Аналізування останніх досліджень та публікацій. Феномен «соціальні очікування» є актуальним у науковій площині. Серед науковців, які вивчали й досліджували дане явище, можна виокремити Д. Грибова, О. Масюка, С. Пирожкову, І. Поповича, А. Стоянова та ін.

Мета статті полягає у теоретичному аналізуванні та узагальненні відомостей про феномен «соціальні очікування».

Виклад основного матеріалу. Вивчення та дослідження феномену «соціальні очікування» зумовлено не тільки актуальним станом невизначеності сьогодення, а й прискіпливою науковою увагою до цього явища. Філософський енциклопедичний словник надає наступне визначення: «соціальні очікування» – суб'єктивні орієнтації (сукупність соціальних установок, елементів знань, стереотипів, оцінок, переконань), що розділяються членами соціальної групи (або суспільства в цілому) щодо майбутнього перебігу подій, що забезпечують пізнавальну, емоційну та поведінкову готовність індивідів до цих подій» [5]. Також соціальні очікування трактуються як «експектації» (від англ. *Expectations* – очікування) – система очікувань, вимог щодо норм виконання індивідом соціальних ролей.

В одному семантичному полі знаходяться й «сподівання», однак на думку О. Масюка, поняття «сподівання» та «очікування» є абсолютно різними.

Дослідник вважає, що «сподівання – це модель активної реалізації життєвої перспективи, а очікування – пасивна ілюзія майбутнього». Науковець зазначає, що очікування у фізичному просторі виступають як передбачувана проєкція майбутнього, а сподівання постають як показник спланованості. О. Масюк наголошує на відмінностях індивідуальних та колективних (або соціальних) очікувань, де перші представляють собою відсторонене бачення перспективи існування, а останні – мають вагомий роль регулятора соціального простору [1].

Теоретичне аналізування досліджуваного феномену дає підстави вести мову про різні типи очікувань:

1. Очікування в політиці – сукупність поглядів та настановлень, спрямованих в майбутнє, що демонструють ставлення людей до державних атрибутів влади, установ, політичного ладу, цінностей та політики в цілому.

2. Очікування в соціології – суб'єктивні орієнтації, що мають прояв у соціальних настановленнях, стереотипах, оцінках, які поділяються членами спільноти щодо значущих подій, та забезпечують готовність індивідів до цих подій.

3. Очікування в соціальній психології (експектації) – ці очікування розглядаються у структурі особистості, й мають прояв у вигляді ролей, тобто програм, що відповідають очікуваній поведінці людини, яка займає певне місце в соціальній групі [3; 4].

Звернемо увагу на суспільні зв'язки у яких перебуває кожен представник соціуму. Сплетіння суспільних зв'язків сприяє створенню величезної кількості взаємних очікувань. Почасти такі очікування наділені індивідуальним, груповим чи соціальним вимірами. Таким чином, наше суспільство є своєрідною системою соціальних очікувань його представників. Ці очікування не завжди реалізуються, доволі часто вони є проєкціями, які так і не втілилися в реальність.

Досліджуючи соціальні очікування, науковець І. Попович, здійснив фундаментальне теоретико-методологічне дослідження означеного феномену. Він акцентує увагу на поліфункційному вимірі останніх. Дослідником

виокремлено низку функцій: 1) регулятивна – координація міжособистісних взаємин, зміна сприйняття, ставлення особи до себе й оточуючих; 2) посередницька – збалансованість між самосвідомістю індивіда і його соціальним оточенням; 3) коригувальна – врахування людиною можливих реакцій оточуючих на її дії та вчинки, що простежується у змінах на різних рівнях функціонування; 4) орієнтаційна – спрямовує людину в міжособистісних відносинах, що регулюються контролем зі сторони інших та «соціальними санкціями»; 5) прогностична – антиципація щодо майбутнього перебігу подій; 6) оцінювальна – надання певних характеристик та оцінок власним і чужим думкам, діям, реакціям; 7) стабілізаційна – врегулювання мікроклімату, що сприяє виробленню певних норм, цінностей, які сприяють внутрішньогруповим інтеграційним процесам; 8) трансформувальна – перехід окремих транзакцій, патернів поведінки індивіда в норми поведінки та навпаки; 9) контрольна – довільна регуляція поведінки, яка пов'язана з контролем конструювання моделі очікуваного майбутнього; 10) відображувальна – передбачає відтворювальну здатність системи, яка полягає у взаємодії з іншими системами; 11) конструювальна – застосування індивідом комплексу методів для конструювання свого життя [2].

У залежності від того як особистість функціонує у суспільстві, чи реалізуються її можливості та здатності, чи приносить різноманітна діяльність задоволення, внаслідок чого відчувається наповненість життя сенсом, відбувається конструювання соціальних очікувань стосовного майбутнього, й одночасно, залежно від того, які соціальні очікування має людина буде залежати її психологічне благополуччя [4].

Соціальні очікування, як і будь-яке явище можна оцінити як з позитивної сторони, так і з негативної. Позитивною стороною феномену «соціальні очікування» є те, що людина, ґрунтуючись на певних знаннях, відомостях, власному досвіді, може вибудовувати очікування або сподівання стосовно когонебудь та/або чогонебудь в близькому чи далекому майбутньому, оцінювати ситуацію і обирати стратегію поведінки у соціально-психологічній реальності,

сподіватися на певний результат. Соціальні очікування, в певній мірі породжують надію, і якщо, в силу різних причин, наприклад, оперування неповною та неправдивою інформацією, або ж, викривлена оцінка ситуації за рахунок неправильно трактованих чинників, і як наслідок помилково обрана стратегія поведінки буде дезорганізовувати індивіда в міжособистісних стосунках. Це і відбиває негативну сторону соціальних очікувань.

Саме тому, ми вирішили провести дослідження рівня соціальних очікувань молоді, адже в цей час особистість активно формує власні очікування та сподівання стосовно себе, свого майбутнього, свого оточення та навколишнього світу.

У організованому опитуванні студентської молоді (вересень – листопад 2020 року), кількістю 100 осіб, щодо рівня соціальних очікувань, ми отримали наступний результат: для молоді превалюючим є середній рівень соціальних очікувань (55,0%), це свідчить про те, що юнаки та юнки добре орієнтуються у сучасному соціально-психологічному просторі, вони обізнані в подіях реального життя. На основі цього вміють прогнозувати власну поведінку, а також можливі наслідки та результати тих чи інших дій, конструктивно бачать майбутню перспективу. Інша категорія – молодь з високим (26,0%) та низьким (19,0%) рівнем соціальних очікувань. Для перших характерно блискавичне орієнтування в сучасних реаліях. Такі особи покладають великі надії та сподівання на майбутнє, вони оперують своїми знаннями, покладаються на себе і прогнозують подальший хід свого життя, видозмінюючи чи трансформуючи їх, якщо виникає така необхідність. Останні навпаки є дезорганізованими, їм важко орієнтуватись під час змін, вони гірше прогнозують та оцінюють власні дії та вчинки, песимістично бачать прийдешній день.

Висновки. Отже, «соціальні очікування» – досить багатогранна тема наукового вивчення. Зустрічаємо у науковій літературі неймовірно велику кількість різноманітних поглядів та визначень цього феномену. Очікування відіграють важливу роль як у індивідуальному вимірі, так і в суспільному. Соціальні очікування мають різноманітні функції, однак звернемо увагу на

ключову, до якої відносимо регулятивну. Завдяки очікуванням відбувається прогнозування певних подій, наслідків. Однак, потрібно бути дуже уважними з соціальними очікуваннями великих мас людей, груп чи спільнот, адже вони є тим регулятивним механізмом, який у будь-який момент може змінити погляди та настрої людей, що у свою чергу буде відбиватися на поведінці та загальних, суспільних тенденціях.

Література:

1. Масюк О. П. Феномен соціального сподівання: дис. док. філософ. наук: 19.00.03. ДЗ «Запорізький національний університет». Запоріжжя, 2020. 425 с.
2. Попович І. С. *Оптимізація розвитку соціально-психологічних очікувань у студентській групі*. Херсон: ВАТ «ХМД», 2013. 204 с.
3. Попович І. С. Соціально-психологічні очікування в міжособистісній взаємодії малої групи. *Проблеми заг. та пед. психології*. К. 2006. Т. VIII. В. 7. С. 259-268.
4. Шевченко А. В. Соціальні очікування у вимірах психологічного благополуччя / А. В. Шевченко XI. *Сіверянські соціально-психологічні читання: зб. наук. праць за матеріалами XI Міжнародної наукової онлайн-конференції (м. Чернігів, 27 лист. 2020 р.)*. – Чернігів: НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2020. С. 257-259. DOI: 10.5281/zenodo.4399679
5. Философский энциклопедический словарь. Гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М.: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.